

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 03.11.2025
Kabul Tarihi : 10.04.2026

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1816381>

JACQUES DERRIDA'DA MEVCUDİYET METAFİZİĞİ VE FARK ÜZERİNE

Aydın ÇİÇEK¹

ÖZ

Jacques Derrida, kıta felsefesinin önde gelen filozoflarından biri olarak düşünce tarihine derin bir etki bırakmıştır. Bu etki, onun eleştirel bir felsefe anlayışını benimsemesinden kaynaklanmaktadır. Derrida'ya göre Batı felsefesi, Platon'dan itibaren mevcudiyet metafiziği üzerine inşa edilmiştir. Bu anlayış, varlığın merkezde konumlandırılmasıyla süreklilik kazanmıştır. Bu nedenle Batı düşüncesinin temelini oluşturan mevcudiyet kavrayışının yapıbozuma uğratılması zorunlu görünmektedir. Bu bağlamda Derrida, mevcudiyet metafiziğine alternatif olarak *différance* kavramına dayalı yeni bir düşünme biçimi geliştirmiştir. *Différance*, hem aynı olmama hem de ertelenme anlamlarını içerir. Farkın olduğu bir düzlemde sabit bir merkeze dayalı mevcudiyetin varlığı olanaksızdır. Oysa Batı felsefesi, düşünceyi sabit bir merkezin belirlediği yapı üzerinden anlamlandırmıştır. Bu durum, her yapının önceden varsayılmış bir mevcudiyet ve merkez düşüncesini zorunlu olarak içermesine yol açmıştır. Derrida'ya göre söz konusu merkez anlayışı aynı zamanda bir şiddet biçimi üretmektedir. Çünkü kavramlara uygulanan bu şiddet, önceden varsayılan bir mevcudiyet üzerinden bir kavramın diğerine üstün kılınmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, *différance* kavramı bağlamında farkın ortaya çıkış koşulları belirtilerek bu durumun sorumluluğa dayalı bir etik düşünceye yol açtığı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Derrida, Platon, Yapısöküm, Différance, Mevcudiyet Metafiziği

¹ Dr, Harran Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, aydincicek6312@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1786-9223>

Article Type : Research Article
Date Received : 03.11.2025
Date Accepted : 10.04.2026

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1816381>

ON THE METAPHYSICS OF PRESENCE AND DIFFERENCE IN JACQUES DERRIDA

Aydın ÇİÇEK¹

ABSTRACT

As one of the leading figures in continental philosophy, Jacques Derrida has left a profound mark on the history of thought. This influence stems from his adoption of a critical approach to philosophy. According to Derrida, Western philosophy has been built upon a metaphysics of presence since Plato. This understanding has gained continuity through the central positioning of being. Therefore, it appears necessary to deconstruct the conception of being that forms the foundation of Western thought. In this context, Derrida has developed a new mode of thinking based on the concept of différance as an alternative to the metaphysics of being. Différance encompasses both the meanings of “not-the-same” and “deferral.” On a plane where difference exists, the existence of being grounded in a fixed center is impossible. Yet Western philosophy has interpreted thought through a structure determined by a fixed center. This situation has led every structure to necessarily incorporate a pre-assumed notion of being and a central concept. According to Derrida, this conception of a center simultaneously produces a form of violence. For this violence applied to concepts arises from the elevation of one concept over another through a pre-assumed existence. In this study, Derrida’s critique of presence will be examined, and the conditions for the emergence of difference within the context of différance will be discussed.

Keywords: Derrida, Plato, Deconstruction, Différance, Metaphysics of Presence

¹ Dr., Harran University, Faculty of Science and Letters, aydincicek6312@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1786-9223>

1. GİRİŞ

Derrida, postyapısalcılığın gelişimine önemli katkılar sağlamış filozoflardan biridir. Bu bağlamda, postyapısalcılığın kurucu isimlerinden biri olarak kabul edilen Ferdinand de Saussure üzerine derinlemesine okumalar yapmıştır. Derrida'ya göre Saussure, göstergeler ile dilin oluşumunu farklılık ilişkileri üzerinden temellendirmiştir (Derrida, 2014a, s. 21). Bu nedenle anlam da farklılıklara dayalı olarak ortaya çıkar. Aslında bu çaba, etiğin pratik bir anlamının olması noktasında değerlendirildiğinde oldukça verimli sonuçlar doğurmaktadır. Derrida'nın anlamın farklılıklara dayandığı hakikatini ortaya koyma çabası, sabit ve tek bir anlamın mümkün olmadığı sonucunu doğurur. Tek bir anlamın varlığını savunan filozoflar, Batı felsefesindeki mevcudiyet anlayışının sürekliliğini sağlamış ve özcü düşüncelerin temellendirilmesine zemin hazırlamışlardır. Bu filozoflar, tüm varlığı tek bir temel üzerinden açıklama eğiliminde olmuşlardır. Bu düşüncelerde etik, bireylerin farklılığına bağlı olarak ortaya konulan pratik bir edim olmanın ötesinde kendi saf mevcudiyetine sahip olduğu için temelde pratik yaşamla çatışma içindedir. Bu noktada Platon, tek temel anlayışının kurucu figürü olarak öne çıkar. Nitekim Batı mevcudiyet metafiziği, köklerini Platon'un düşüncesinde bulmuştur (Derrida, 1999c, s. 66). Platon, varlığı tek bir ilke üzerinden açıklamış ve bu ilkeyi diyalektik çerçevesinde temellendirmiştir (Akgündüz Özdemir, 2019, ss. 628-630). Böylece, diyalektiğe dayalı felsefe geleneklerinin gelişmesine yol açmıştır. Dolayısıyla Derrida, mevcudiyet metafiziğini eleştirirken Platon felsefesini yapıbozuma uğratmıştır. Çünkü Platon, Batı düşüncesinin dayandığı mevcudiyet anlayışının temellerini oluşturmuştur. Aynı şekilde bu eleştiri farkın ortaya çıkması için gerekli bir eşik oluşturmaktadır. Bu eşik Batı düşüncesini farklı bir konuma getirmiştir. Bu yeni konum düşüncenin merkezlesmesini sağlamıştır. Böylece, Batı düşüncesi yeniden değerlendirme imkânı ortaya çıkmıştır. Derrida, bu imkânın oluşmasına önemli figür olmakla birlikte, *différance* düşüncesi yeniden özcü düşünceye yönelimi ortadan kaldırmıştır. Zira *différance* kavramı, herhangi bir şeye dayanmamaktadır. Bu ise farkın kendi içinde herhangi bir öze dayandırılmadan anlaşılmasını mümkün kılmıştır. Böyle bir durum bireyin yaşam biçimini kendi farklılığında ortaya koyma imkânını yakalaması ölçüsünde, yeni bir etik bir bakış açısına da imkân tanımaktadır.

Derrida'nın mevcudiyet kavramına yaptığı vurgu hem anlamlı hem de önemlidir. Ona göre mevcudiyet fikri, Batı metafiziğinin dayandığı temel anlayışı temsil eder. Batı metafiziği çerçevesinde düşünmek, ya bir mevcudiyet inşa etmek ya da mevcut bir mevcudiyete işaret etmekle özdeş hale gelmiştir. Bu mevcudiyetin temel karakteri ise bir merkez tarafından belirlenmesidir. Bu bağlamda Batı uygarlığının düşünme biçimindeki temel sorun, her yapının yönlendirici ve belirleyici bir merkeze dayandığı varsayımdan kaynaklanır. Bu merkezin temelinde ise söz bulunmaktadır (Rutli, 2016, s. 52). Derrida açısından mevcudiyet metafiziğinin dayanaklarından biri, söz merkezci (*logosantrik*) yapıdır. Bu yapıyı ilk kez sistemli biçimde kuran filozof Platon'dur. Platon, "söz" merkezci yapıyı inşa ederken "logos" kavramına özel bir önem atfetmiştir. Onun için "logos", hem her şeyin temelinde yer alan bir *arkhedir* hem de söz anlamına gelir. Platon'da söz, ruhun kendisiyle kurduğu ilişkiyi ifade eder. Derrida'ya göre bu yaklaşım, Platon'un mevcudiyete dayalı bir felsefe anlayışını benimsediğinin açık göstergesidir. (Akdeniz, 2012, s. 39). Bu nedenle Derrida, söz merkezli düşünme biçimini yapıbozuma uğratmaya yönelmiştir. Ona göre söz merkezli düşünme biçiminin yapıbozuma uğratılması 'söz-yazı' karşıtlığının yapıbozuma uğratılması anlamına gelmektedir. Çünkü bu değişim, söz temelli mevcudiyet anlayışının eleştirisini oluşturmaktadır. Ne var ki, Sokrates'ten modern döneme kadar Batı felsefesi söz merkezli düşünme biçimlerini benimsemiştir. Sokrates, yazının insan zihnini körelteceğini savunarak söz merkezli yapıyı temellendirmeye çalışmıştır. Bunun nedeni, mevcudiyete dayalı düşünmenin söz aracılığıyla daha kolay temellendirilebilmesidir. Bu yüzden Sokrates, yazıyı olumsuz bir unsur olarak değerlendirmiştir (Derrida, 2014b, s. 17). Dolayısıyla Derrida açısından Batı düşüncesinde mevcudiyetin sürekliliğini sağlayan esas unsur söz merkezci düşünme biçimidir. Derrida, bu yapıyı aşarak yazıyı düşüncenin kurucu ögesi haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu durumda sözün buyurganlığı karşısında yazının devreye sokulması, bireylerin yeni ve farklı etik davranışlar sergilemelerine olanak sunması açısından değerlendirildiğinde oldukça pratik bir sonuç doğurmaktadır.

Derrida açısından söz merkezli düşünme biçiminin temellendirilmesinin yollarından biri, diyalog şeklindeki tartışmalardır. Bu nedenle Platon, diyalog formunu özellikle ön plana çıkarmıştır. Bu durum, logosantrik yani söz merkezli düşünme biçiminin önceden kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Zira sözleri dile getiren kişiliklerin mevcudiyetleri önceden varsayılmış ve onlara bir tür baba rolü atfedilmiştir. Bu yaklaşım Platon'un *Phaedrus* diyalogunda görülebilir. Platon burada aşkın ne olduğunu açıklamaya çalışır. Ona göre aşk, hakikate yönelen bir etkinliktir. Hakikat ise aşkın olandır. Bu nedenle aşk, Tanrı tarafından insana verilmiş bir armağan olarak değerlendirilir. Ayrıca aşkın, insana geldiğinde onu güzele yönlendirdiğine inanılır. Bu, takdiri ilahi olarak nitelendirilebilecek bir durumdur. İlahi bağlam içinde aşkla parlayan birey, söze daha sıkı sarılır (Direk, 2014, ss. 19-20). Bu bağlamda Platon, söz merkezli düşünme biçiminin temellendirilmesinde aracı bir rol üstlenmiştir. Bu durum aynı zamanda merkezci düşünme biçiminin de temellendirilmesi anlamına gelir. Böylece mevcudiyete dayalı metafiziksel düşünce tarzları meşruluk kazanmıştır. Derrida'nın temel amacı, bu tür meşrulaştırılmış metafiziksel düşünme biçimleri yerine alternatif bir düşünme ufku geliştirmektir. Çünkü her bireyin özgür bir zemin talep ettiği ve bu hakkı elde ettiği bir dönemde mevcudiyet metafiziği artık etiğin pratik boyutunun önünü tıkamaktadır. Ortaya çıkan bu yeni ufku Derrida *pharmakon* kavramıyla ifade etmiştir. *Pharmakon*, ilaç, deva veya

zehir anlamlarına gelen bir cins isimdir. Kavram, aynı anda hem şifa verici hem de zehirleyici olma özelliğini taşır. *Pharmakon*'un ilaç işlevi, kendisini meşrulaştırmasında; zehir işlevi ise tözlerin karşısında yer almasında açığa çıkar. Böylece *pharmakon*, bir anti-töz niteliği kazanır (Derrida, 2014b, ss. 19-20). Dolayısıyla *pharmakon*, doğal ve alışılmış düşünce kalıplarının ötesine geçme yollarının keşfidir. Bu keşif, mevcudiyetin sınırlarının aşılmasına imkân tanır. Bu durum, düşüncenin geleneksel merkezlerden bağımsız olarak yeniden yapılandırılmasını mümkün kılar ve yeni etik pratiklere yol açabilir. Derrida tüm bu girişimlerini “yapıbozum” yöntemiyle ortaya koymuştur. Şimdi bu yöntemi inceleyelim.

2. YAPIBOZUM YÖNTEMİ

Derrida'ya göre, Batı felsefesinin tüm bu süreçteki temelini mevcudiyet metafiziği oluşturmuştur (Alan Sümer, 2016, s. 619). Mevcudiyet metafiziğine dayalı Batı düşüncesi, her şeyi tek bir temel üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Her olgu ve kavramı tek bir ilke üzerinden açıklamayı amaçlamıştır. Bu ilkelerin dayandığı temel ise karşıtlığa bağlı düşünme biçimidir. Derrida, ikili karşıtlıkları; gerçek ile gerçek dışı, duyuşal ile düşünsel, öz ile varoluş, doğa ile kültür, kadın ile erkek, gösteren ile gösterilen, söz ile yazı, madde ile tin, özne ile nesne, doğru ile yanlış, beden ile ruh, metin ile anlam, simgesel ile somut, görünüş ile öz ve iç ile dış arasındaki ayrımlar üzerinden örneklendirir (Alan Sümer, 2016, s. 620). Bu karşıtlıklar Batı metafiziğinin temellerini oluşturmuş, aynı zamanda Avrupa kültürünü ve kimliğini yaratmıştır. Bu süreç, Avrupa'ya özgü bir felsefe anlayışının gelişmesine de zemin hazırlamıştır. Derrida, bu Avrupa merkezli felsefe anlayışını eleştirmiştir. Ona göre, Batı felsefesinin temeli özcü düşünmeye dayanmaktadır. Bu yaklaşım hem düşünsel hem kavramsal hem de kültürel şiddeti beslemektedir. Bu nedenle Derrida, Batı felsefesinin özdeşlik kurma çabasına karşı sert, radikal ve kapsamlı bir eleştiri geliştirmiştir; çünkü bu çaba, özünde bir imkânsızlık deneyimini yansıtmaktadır (Rutli, 2018, s. 29). Dolayısıyla Derrida, öze dayalı düşünme biçimlerini eleştirmenin ötesine geçerek, bu düşünce biçimlerini yapıbozuma uğratma çabası içinde olmuştur.

Derrida, Batı felsefesi ve düşünme biçimlerini eleştirdiği önemli çalışması *Yapı, Gösterge ve Oyun*'da, karşıtlıkların yol açtığı problemleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çalışmada ayrıca içeride ve dışarıda olmanın ne anlama geldiği de açıklanmıştır. Derrida'ya göre bu ayrımlar, Batı düşüncesindeki düşünme biçimlerinin sürekliliğini göstermektedir. Ona göre, bu düşünce biçimlerinin yapıbozuma uğratılması gerekmektedir (Rutli, 2018, s. 26). Ayrıca, bu düşünme biçimleri tersine çevrilmelidir. Bu nedenle Derrida, içeriğin dışarıya olduğunu ifade etmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu düşüncenin kökeninin Platon'a dayandığını savunmuştur. Ona göre Platon da *Phaidros* diyalogunda, yazının kötülüğünün dışarıdan geldiğini iddia etmiştir (Derrida, 2014a, s. 53). Aynı zamanda dışarının içeri olduğunu savunmuştur. Derrida açısından düşünme biçimlerinin tersine çevrilmesi, karşıtlıklara dayalı düşünme anlayışının da tersine çevrilmesi anlamına gelir. Bu süreç, dışarıda bırakılan kavramların içeri alınmasını ve böylece kavram karmaşasının ortadan kaldırılmasını içerir (Alan Sümer, 2016, s. 620). Bu nedenledir ki Derrida, dışarıda bırakılan kavramları içeriye alarak kavram oyununu bozmuştur. İçeride ve dışarıda olmak, ayrılıkların devam edeceğini göstermektedir. Bu yüzden içeride ve dışarıda olmayı sorunsallaştırmıştır. (Akay, 1999a, s. 13). Bu sorunsallaştırma ile birlikte, içerisi ve dışarıyı aşkın bir imlenen (gösterilen) kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu sebepledir ki, içerisi ile dışarıyı arasındaki içerikler ve metin dışılıkları birleşime eğilimi içindedir. Bu ise ikili biçimi meydana getirmiştir (Akay, 1999b, s. 15). İkili biçim aşkın olarak oluşturulan kavramlara karşı çıkmak yerine onu içeriden işlemektedir. Aynı şekilde dışarıyla ilişkisini kurmaktadır (Akay, 1999b, s. 16). Dışarıyla ilişki kurmak, kavramların yapılanmış soy kütüğüne bağlı kalarak dışsal olanı içeri almaktır. Bu da dışarının ve içeriğin var olmayla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, kavramın içsel olarak var olması dışsal olanı temsil etmesine bağlı olmayacaktır (Akay, 1999b, s. 19). Bunun aksine temsil etme, Batı felsefesinde merkeze alınmıştır. Ayrıca temsil etmenin merkeze alınmasında Platon önemli bir figürdür. Karşıtlıklar düşüncesi Platon ile merkeze alınmaya başlanmıştır (Aras, 2012, s. 33). Aynı şekilde karşıtlıklar düşüncesini yazıyla sorunsallaştırmak yeterli değildir. Zira Platon, yazıyı da karşıtlıklar temelinde düşünmüştür. Bu düşünme neticesinde, yazıyı baskılamaya çalışmıştır. Baskılama işlevi ise karşıt değerlerin, yani iyi-kötü, doğru yanlış, öz-görünüş ve iç-dış düşüncelerin temellendirmesiyle gerçekleşmektedir. Temellendirmenin gerçekleşmesi, bir kavramın diğer kavrama dışsal olmasına dayanmaktadır (Derrida, 1999c, s. 78). Oysa Derrida, bu bağlılığı yapıbozuma uğratarak, Batı felsefesinin hiyerarşik düzenini yerinden sökmeye çabalamıştır. Buna göre, öz-görünüşe, iç-dışa, öteki-aynıya, yok oluş-mevcudiyete, yazı-söze ve kadın-erkeğe vb. karşıtlıklardan biri diğerine ayrıcalıklı kılınmayacaktır. Derrida, üstünlüğe dayalı hiyerarşik düzeni yapıbozuma uğraması kavramları kararsızlaştırması anlamına gelmektedir (Aydınalp, 2017, s. 156). Dolayısıyla kavramlar, bir özdeşlik veya sabit yapı oluşturamayacaktır. Böyle bir durum etiğin pratiğe dökülmesine olanak sunması açısından da oldukça zengin sonuçlar doğurmaktadır. Bireyler artık önceden verilmiş kararları uygulayan robotlar değil, süreç içinde etkin bir şekilde sürekli yeni kararlar alabilen bir ortama kavuşmaktadırlar.

Öte yandan Derrida, Batı metafiziğine, yapısalcılık ve yapısal dilbilim bağlamında eleştirel bir yaklaşım geliştirmiştir. Ona göre yapı kavramı, Batı bilimi ve felsefesiyle ilişkili karşıtlıkları ortaya koyar (Alan Sümer,

2017, s. 66). Yapıya yaklaşım, bir yandan sabit köken düşüncesine yönelirken, diğer yandan merkezci düşünce biçimlerinin oluşmasına yol açar. Derrida'ya göre merkezcilik anlayışı, mevcudiyet kavramının temelini oluşturur. Ayrıca Batı metafiziği, farklı isimler altında varlıkları sürekli kılmıştır; bunlara Tanrı, *eidōs*, *arkhē*, bilinç ve insan örnek olarak verilebilir. Derrida açısından mevcudiyet, türetilmiş bir kavramdır; Bu sebeple varlığın mutlak merkezi olarak değil, *différance* içindeki bir belirlenim ve etki olarak anlaşılabilir. (Alan Sümer, 2016, s. 621). Şu halde mevcudiyet, sabit bir konuma sahip olmayan bir belirlenimdir. Sonsuz bir oyunun işlevi olarak ortaya çıkar. Bu bağlamda Derrida, mevcudiyetin tekil ve sabit bir merkez üzerinden tanımlanamayacağını göstermiştir. Ona göre anlam ve varlık, sürekli olarak farklılıklara (*différences*) bağlıdır. Bu nedenle Batı metafiziğinin merkezci ve özdeşlikçi düşünce biçimleri yapıbozuma tabidir. (Çiçek ve Saygılı, 2025, s. 30). Derrida'nın yaklaşımı, yalnızca kavramsal bir eleştiri değil, aynı zamanda felsefi düşüncenin esnekliğini ve dinamizmini vurgulayan bir metodolojik çıkışı da temsil eder. Böylece Batı felsefesi, sabit merkezler ve mutlak temellere dayalı yorumların ötesine geçerek, sürekli olarak yeniden yorumlanabilir ve yapılandırılabilir bir niteliğe haiz olur.

Derrida'ya göre merkezin ortadan kalkması, yokluğun izin verdiği bir şeydir. Zira aşkın gösterilenlerin yokluğu, anlam oyununu sürekli olarak uzatır ve yayar. Merkezin yokluk hareketi ise ek (*supplémentarité*) hareketi olarak anlaşılır (Derrida, 1999b, s. 173). Derrida açısından merkez belirlenemez niteliktedir; çünkü merkezin yerini ekler almıştır. Bu durum, merkezin belirlenemeyeceği anlamına gelir. Merkezin belirlenemez oluşu, aynı zamanda değişmez ve sabit anlam anlayışının da aşılması demektir (Alan Sümer, 2016, s. 621). Anlam sabit olmadığından, mevcudiyete bağlı merkezci düşünce biçimleri oluşamaz. Bu nedenle hiçbir şey, belirli bir yerde mutlak olarak mevcut ya da namevcut değildir. Bunun sonucunda her yerde ayrımlar ve izlerin izleri bulunmaktadır (Derrida, 1981, s. 26). Ayrımların temellendirilmesiyle birlikte, mevcudiyet düşüncesi yapıbozuma uğratılmıştır; çünkü mevcudiyet, kökensel bir düşünceyi temsil eder. Bu bağlamda Derrida "...Fransızcada çoğu zaman göz ardı edilen bu sözcükten yoğun bir biçimde yararlanarak diyebiliriz ki, merkez ya da kökenin eksikliğinin, yokluğunun sağladığı oyunun bu hareketi, ikame etme hareketidir. Merkez belirlenemez ve bütünüyle tüketilemez; çünkü merkezin yerini alan, geçen eklenen ya da onu ikame eden, yokluğunda onun yerini tutan gösterge, bir fazlalık, bir ek şeklinde ortaya çıkar ve bu sürece dahil olur. Anlamlandırmanın hareketi daima bir şeyler ekler; bu da bir fazlalığı doğurur. Ancak eklenen bu şey yüzgezer niteliktedir; çünkü vekâleten işe yarar ve gösterilen tarafındaki bir eksikliğe eklerin ya da onu ikame eder" (Derrida, 1999b, s. 173) demiştir. Dolayısıyla mevcudiyet düşüncesinin ortadan kalkmasıyla birlikte, *différance* düşüncesi ön plana çıkacaktır.

3. MEVCUDİYET ELEŞTİRİSİ OLARAK DIFFERENCE

Différance kavramı, Fransızcada hem ertelenme, geciktirme hem de farklı olma, özdeş olmama anlamlarını taşıyan *différer* fiilinden türetilmiştir. Bu sözcük aynı zamanda Fransızcada farklılık anlamına gelmektedir. Derrida, *différance* kelimesinin yedinci harfini 'e'den 'a'ya değiştirerek *différance* kavramını türetmiştir. Her iki sözcüğün okunuşları aynı olmasına rağmen, yazılışlarındaki farklılık, anlamın ve kavramsal işlevin ayrımını ortaya koyar (Cevizci, 2015, s. 1243). Derrida açısından *différance*, *différence*'den farklı olarak kendini doğrudan burada sergilemez. *Différence*, düşüncenin ürünü olarak varlığın buradahlığı veya var olma ile ilişkilidir (Derrida, 1999a, s. 52). Oysa *différance*, var olan bir şey değildir. Hiçbir yerde mevcudiyet iddia etmez ve hiçbir şeye egemenlik kurmaya çalışmaz. Büyük harf kullanılmaması da, kavramın sabit bir varlık veya merkeze bağlanmadığını gösterir. Bu nedenle *différance*, burada olanın geri dönüşü ya da somut bir varlık olarak açıklanamaz (Alan Sümer, 2017, s. 67). Tam tersine, mevcudiyet düşüncesini yapıbozuma uğratır ve mevcudiyetin ürettiği kalıplaşmış yargıların ötesine geçmeyi mümkün kılar (Derrida, 1999a, s. 52). *Différence*'ın, farklı olana alan açması nedeniyle etiğin pratik boyutuna kapı araladığı görülmektedir. Anlam sürekli ertelendiği ve farklılıkla ilerlediği için etik tam bir pratik konu olarak karşımıza çıkar.

Öte yandan *différance*, varlığın temsil edilmesi sürecinde açığa çıkar. Temsil etme, aslında var olmamaya eklenen bir unsur ifade eder. Derrida'ya göre bu ekleme, *différance* kavramındaki "a" harfiyle ilgilidir. Zira onun ifadesiyle, "...différance'nin 'a'sı sergilenemez. Yalnızca belirli bir anda burada (present) belirgin olabilen bir buradaki, doğru olarak burada olan, buradakinin doğruluğu ya da buradakinin buradahlığı olarak kendini gösterebilen sunabilen şey sergilenebilir" (Derrida, 1999a, s. 52). Bu nedenle *différance*, kendisini hiçbir zaman doğrudan sunmaz; hiçbir zaman salt 'buradaki' olarak var olmaz. Derrida'ya göre *différance*, her zaman ertelenmiş ve yedeğe alınmış bir biçimde arkada bırakılır (Derrida, 1999a, s. 52). Ancak arkada bırakılan *différance* bir devinimi taşımaktadır (Akdeniz, 2012, s. 40). Dolayısıyla *différance*'nin sergilenmemesi, onun 'burada olan', 'şimdi olan' ya da 'mevcut olan' ile özdeşleştirilemeyeceği anlamına gelir. Çünkü gösterilebilir olan her şey, gösterildiği anda 'burada' olduğu varsayılır. Oysa *différance*, tam da bu varsayımı geçersiz kılar ve yukarıda da belirtildiği gibi öze dayalı ahlak düşüncelerine karşı, sorumluluğa dayanan bir pratik etiğe kapı aralar.

Derrida açısından *différance* düşüncesi, 'burada' ve 'mevcut' olan her şeye karşıtlık oluşturur. Bu da onun, Batı metafiziğinin temelini oluşturan mevcudiyet düşüncesini eleştirmek amacıyla geliştirilmiş kavramlardan biri olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda *différance*, mevcudiyet anlayışının şekillendirdiği varlık, dil ve akıl temelli düşünce biçimlerini yapıbozuma uğratır. Yapıbozuma uğratma girişimi, aynı zamanda mevcudiyet kavramının

inşasında belirleyici filozoflardan biri olan Aristoteles'e yönelik eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Zira Aristoteles felsefesinde mevcudiyet, birinci dereceden tözler olarak tanımlanır. Dil de bu birinci dereceden tözlerin mevcudiyetiyle mümkün hâle gelir (Derrida, 2014a, ss. 20-21). Bu çerçevede mevcudiyet, zihin durumlarının yansması olarak dil aracılığıyla açığa çıkar. Buna karşılık yazı, konuşmanın bir temsili olarak ikincil ve dolaylı bir konuma yerleştirilmiştir (Derrida, 2014a, ss. 13-15). Bu nedenledir ki, Derrida'ya göre birinci dereceden tözler mevcudiyeti yaratmaktadır. Yazı dili, bu temel mevcudiyetlerin veya en temel şeylerin iki dereceden uzağında kalmaktadır (Cevizci, 2014, s. 1243). Dolayısıyla Derrida, mevcudiyete dayalı Batı anlayışını ciddi bir biçimde eleştirmiştir. Burada Derrida'nın Levinas'tan da etkilenerek dili öteki ile ilişki çerçevesinde ele almasıyla birlikte, dilin aslında öteki ile ilişkide ortaya çıkarak, konuşma eyleminin bizzat kendisinin, muhatapları doğrudan sorumluluk içine soktuğu pratik bir etiğe kapı araladığını belirtmek gerekir.

Derrida açısından mevcudiyet metafiziği, ses merkezliğine dayanmaktadır. Bu nedenle, ses merkezli düşünme biçiminin eleştirilmesi gerekmektedir. Zira kökensel düşünceyi, ses merkezci düşünce biçimi üretmiştir. Derrida ise bu kökensel düşünceye karşı çıkmıştır. Ona göre kökensel düşünce, bir köke işaret etmekten ziyade kökenin gizlenmesini sağlamaktadır. Bu nedenle fark, tekdüze olmayı içerir ve stratejik olarak 'iz', 'erteleme' ya da 'öteleme' kavramlarıyla birlikte *différance* olarak adlandırılır. *Différance* ise yazı aracılığıyla varlık kazanmaktadır (Derrida, 2014a, s. 149). Derrida'ya göre Aristoteles'in iddia ettiği gibi yazı, dilin ardından ortaya çıkan ikincil bir olgu değildir; tersine, yazı dilin öncesinde bir oluşuma sahiptir. Bu yaklaşım, Batı düşüncesinin temellendirdiği geleneksel dil anlayışının tersine çevrilmesi anlamına gelir. Ayrıca Derrida'ya göre varlıkta farklılığı mümkün kılan unsur da yazının kendisidir (Cevizci, 2014, s. 1244). Aynı zamanda önceden inşa edilmiş bir dil olmadan deneyimlerin aktarılması mümkün değildir; çünkü şeylerin tanımlanabilmesi için kategorilerin oluşturulması gerekir. Bu bakımdan geçmişi biriktirmek ve korumak yalnızca metinler yoluyla gerçekleşebilir. Bu metinlerin oluşumu ise yazıya dayanır. Yazı olmaksızın ne tarih ne de hafıza mümkün olabilir (Özkan, 2018, s. 4). Dolayısıyla yazı, dilden önce gelen bir oluşuma sahiptir. Bu durum, Batı düşüncesinde hâkim olan yazı-dil hiyerarşisinin tersine çevrilmesi anlamına gelmektedir.

Derrida açısından yazı-dil bağıntısının tersine çevrilmesi anlamın nasıl meydana geldiğine yönelik bir tartışmayı başlatmıştır. Derrida bu tartışmayı *différance* kavramıyla aşmaya çalışmıştır. Zira Derrida *différance* kavramıyla anlamın farklılıklara bağlı olarak oluştuğunu belirtmiştir. Ayrıca Derrida anlamın farklılıklara bağlı oluştuğunu temellendirmek için de Saussure'ci göstergebilim düşüncesine başvurmuştur. Saussure'a göre, bir dili meydana getiren şey terimleri arasındaki farklılıklardır. Aynı şekilde göstergeler sistemini meydana getiren de terimler arasındaki farklılıkların kendisidir (Derrida ve Kristeva, 1999, ss. 178-179). Bu da göstergelere verilen her anlamın diğer göstergelerden olan farklılıklar yoluyla gerçekleştiğinin anlamına gelmektedir. Aynı zamanda tek başına bir göstergenin anlamı oluşturmayacağını ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, Derrida'nın Saussure'den derinden etkilenmesine yol açarak *différance* kavramının temellerini hazırlamıştır. Çünkü Saussure'cü anlamda göstergebilim, tekil bir mevcudiyet anlayışına gönderimde bulunmaz; asıl olan fark ve ayırmadır. Bu sebeple dilde geçen bir sözcüğün kendinde taşıdığı sabit bir anlamdan söz etmek mümkün değildir. Sözcüğün gönderme yaptığı düşünülen özsel ya da kavramsal bir içerik bulunmamaktadır (Cevizci, 2014, s. 1244). Dolayısıyla anlam, göstergeler arasındaki farklılıklardan doğar; fakat bu farklılıklara rağmen hiçbir zaman sabit ve değişmez bir anlam var olamaz. Bu durum da önceden de belirtildiği gibi etiğin pratik boyutunu ortaya koyar.

4. SONUÇ

Derrida açısından sorgulama, Platon'un inşa etmiş olduğu mevcudiyet metafiziğiyle başlar. Platon'a göre gerçek hakikat, idealar aracılığıyla var olur. İdealar tekil ve değişmezdir. Platon bu karşıtlığı, sözcüklerin anlamlarını değiştirerek ortaya koymuştur. Derrida, bu durumu *Platon'un Eczanesi* adlı eserinde ele alır. Ona göre Platon, sözcüklerin anlamlarını değiştirerek anlamın sabitlemesine yol açmıştır. Bu bağlamda Platon'da tekrarlama, anlamın sabitleşmesini ve mevcudiyette belirli bir gönderimi oluşturmasını sağlar. Burada Derrida'nın temel amacı ise bu sabit anlam arayışını yıkmak ve yerine *différance* kavramını yerleştirmektir. Bununla birlikte Derrida'ya göre mevcudiyet metafiziğinin yapıbozuma uğratılması, dayandığı temellerin sökülmesiyle mümkündür. Bu süreç, Batı düşüncesinin temelini oluşturan logosantrik yapının yıkılmasını gerektirir. Logosantrik yapı, yani söze dayalı düşünce yerine, yazının geçmesi zorunludur. Derrida açısından yazı, *pharmakon*'un kendisidir. Zira söz ve yazı arasında temel farklılıklar mevcuttur: Söz, genel olarak onu üretecek bir kişiye dayanır. Bu dayanma, sözün 'babanın meşru çocuğu' olma niteliğini kazanmasını sağlar. Derrida'ya göre yazı ise, onu meşru kılacak bir baba figürüne ihtiyaç duymaz; çünkü baba metafiziksel düşünceye gönderim yapmaktadır. Sözün babanın meşru çocuğu olarak konumlanması, metafiziksel bir boyutun inşasına hizmet eder. Yazı ise metafiziksel boyuttan kaçışın aracıdır. Bu kaçış, farkın kendini gerçekleştirme yollarından birini oluşturur. Bu bağlamda *pharmakon*, *différance* hareketi olarak ortaya çıkar.

Şu halde Derrida, Batı düşüncesinin dayandığı mevcudiyet metafiziğini temellerinden yıkmaya çalışmıştır. Bununla birlikte bu yıkmaya girişimi, yalnızca mevcut yapının ortadan kaldırılmasına yönelik bir tavır değil, aynı zamanda mevcudiyet metafiziğinin yerine neyin alınması gerektiğine dair kapsamlı bir sorgulamayı da beraberinde

getirmiştir. Derrida'ya göre bu sorgulamanın yanıtı, anlamı sabit ve tekil temellere bağlamayan yeni bir düşünme biçiminde aranmalıdır. İşte bu noktada Derrida, *différance* kavramını ve yazı merkezli düşünceyi öne çıkarmıştır. Böylece yazı ve *différance*, mevcudiyet metafiziğinin dayandığı sabit merkezleri ve özcü düşünceyi tersine çevirir. Yazı, sözün metafiziksel dayanaklarını aşarken, *différance* da anlamın değişken ve merkezlessiz doğasını ortaya koyar. Bu ikili etkileşim, Batı düşüncesinde hâkim olmuş olan hakikat arayışını yapıbozuma uğratar. Düşüncenin, tek merkezli olmayan, çoğul ve sürekli ertelenen bir anlam çerçevesinde yeniden kurulmasını sağlar. Böylece Derrida'nın bu yaklaşımı, etiğin pratik bir mesele olduğunu, sabit olmadığını ve belirleyici olanın ilişkisellik olduğunu belirtmektedir.

Derrida'nın yaptığı eleştiriler, düşüncede yeni kavramların doğmasına imkân tanımıştır. Özellikle ahlak alanındaki sabit yapının eleştirisini yaparak Derrida, ötekinin de ilişkiye dâhil olduğu pratik bir etik düşünce ortaya koymuştur. Bu etik düşüncede kurallar mutlak değildir; çünkü ötekini tam olarak bilemeyiz ve ötekine karşı sorumluluk, bu nedenle sonsuzdur. Böyle bir bakış açısı sorumluluğun dayanağını kesin kurallara değil ilişki içindeki insanlara ait kılarak etiği tam bir pratik edim olarak ortaya koymaktadır. Derrida bu açıdan adalet kavramını, misafirperverlik, hediye, bağışlama gibi kavramları sorunsallaştırarak etiğin klasik batı düşüncesinde öze dayalı düşüncelerle açıklanamayacağını açıkça ortaya koymuştur. Şu halde Derrida'nın Batı felsefesine yönelik eleştirisi, düşüncenin çeşitlenmesine ve yeni kavramların ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- Akay, A. (1999). Giriş. *Toplum Bilim Dergisi* 10, 7-15.
- Akay, A. (1999). Yapıbozma ve plastik sanatlar. *Toplum Bilim Dergisi*, 10, 15-27.
- Aras, K. (2012). Gilles Deleuze’de sorun ve sorunsal kavramı”. *Possible Düşünme Dergisi*, 2, 28-42.
- Akdeniz, E. (2012). Derrida’da kökensiz düşüncenin kökeni olarak différance.” *Posseible Dergisi*, 1, 33-49.
- Alan Sümer, B. (2017). Différance ve anlam üzerine. *Sbard Dergisi*, 29, 66.
- Alan Sümer, B. (2016). Jacques Derrida. (Ed.) A. Çüçen. *Felsefe tarihi 3* içinde (ss. 619-641). Bursa: Sentez Yayınları, 2016.
- Aydınalp Esra, B. (2017). Jacques Derrida’da yazı ve anlam oyunu. *Sefad Dergisi*, 38, 151-160.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefe Tarihi*. Say Yayınları.
- Çiçek, A. ve Saygılı, S. (2025). Gilles Deleuze açısından Friedrich Nietzsche felsefesi: Deleuze’ün Nietzsche okuması üzerine bir değerlendirme. *Temaşa Felsefe Dergisi*, 23, 29-37.
- Derrida, J. (2014a). *Gramatoloji*. (İ. Birkan, Çev.). Bilge Su Yayınları.
- Derrida, J.(2014b). *Platon’un Eczanesi*. (Z. Direk, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Derrida, J.(1981). *Positions*. (A. Bass, Trans.). University of Chicago Press.
- Derrida, J.(1999a). Différance. (Ö. Sözer, Çev.) *Toplum Bilim Dergisi*, 10, 51-65.
- Derrida, J. ve Julia K. (1999). Göstergebilim ve Gramatoloji. (T. Akşin, Çev.) *Toplum Bilim Dergisi*, 10, 177-187.
- Derrida, J.(1999b). İnsan bilimlerinin söyleminde yapı, gösterge ve oyun. (Ö. Gözel, Çev.). *Toplum Bilim Dergisi*, 10, 167-177.
- Derrida, J. (1999c). Platon’un Eczanesi. (Z. Direk, Çev.). *Toplum Bilim Dergisi*, 10, 65-182.
- Direk, Z. (2014). *Platon’un Eczanesi Önsöz*. Pinhan Yayınları.
- Özkan, S. Ç. (2018). Derrida’da ben ve öteki. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 11, 1-22.
- Özdemir Akgündüz, G. (2019). Platon’un timaios diyalogunda akıl-zorunluluk ilişkisi. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9, 625-650.
- Rutli, E. E. (2016). Derrida’nın yapışökümü. *Temaşa Dergisi*, 5, 49-67.
- Rutli, E. E. (2018) Eleştirel teori ve yapışöküm üzerine: T. Adorno ve J. Derrida felsefelerine eleştirel bir bakış. *Kare Dergisi*, 5, 22-44.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

İkincil verilerle çalışıldığından etik kurul iznine gerek yoktur.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı % 100'dür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.